

Podoby sémantiky

Radek Ocelák

ÚFAR FF UK

Žďárek, 18. 4. 2015, Poděbrady

Mnoho a mnoho „sémantik”

Sémantika: lingvistická disciplína zabývající se jazykovým významem...

- ▶ strukturalistická...
- ▶ formální...
- ▶ kognitivní...
- ▶ počítačnická...
- ▶ filosofická...

(A ještě...)

- ▶ generativní sémantika, frame semantics, konceptuální sémantika (Jackendoff), experimentální sémantika, neurosémantika, herněteoretická sémantika...
- ▶ (lexikální sémantika, historická sémantika, kroslingvistická sémantika...)

Pejsci, kočičky, láska

Náš pes miluje sousedovic kočku.

- ▶ Co na to naše „sémantiky“?

Strukturalistická sémantika

Náš pes miluje sousedovic kočku.

- ▶ významy na úrovni abstraktního jazykového systému
- ▶ představa v pozadí: jazyk svým specifickým způsobem podává, člení nezávislou skutečnost (význam: „mimojazykový (ontologický obsah) v zrcadlení jazykové formy”)
- ▶ *náš*
- ▶ *pes vs. kočka*
  - ▶ *pes – fena vs. kocour – kočka*
  - ▶ *kůň – klisna – valach; býk – kráva – vůl; beran – ovce – skopec vs. kocour – kočka – 0*

Strukturalistická sémantika

1. komponentová analýza: pes... CHLUPATÝ+, ŠTĚKÁ+, MÁ_CHOBOT-, LOVÍ_MYŠI- ?? (srov. *křeslo* vs. *židle*)

- ▶ David Lewis: komponentová analýza je překlad do záhadné “Markerese”; Wierzbicka...

2. relační sémantika: synonymie, antonymie, hyperonymie, meronymie...

Formální sémantika

Náš pes miluje sousedovic kočku.

$\exists x \exists y (Pes(x) \wedge Mít(my, x) \wedge Kočka(y) \wedge Milovat(x, y)) \dots$

... + soused, gramatický čas...

- ▶ kočka: $\lambda x. Kočka(x)$ – denotuje funkci, která připisuje kočkám pravd. hodnotu 1, ostatním objektům 0
- ▶ $\lambda x. Life(x)$!
- ▶ ambice formální sémantiky: ne *lexikální* sémantika, ale *strukturní* sémantika; *typy významů* a způsoby jejich kombinování

Kognitivní sémantika

Náš pes miluje sousedovic kočku.

- ▶ *milovat*: LOVE IS A JOURNEY!, metaforický přenos, strukturování abstraktnějších kognitivních domén podle základnějších
- ▶ *pes, kočka*... struktura kategorií, úrovně typičnosti/členství v kategorii

Kognitivní sémantika

- ▶ významy: mentální entity – pojmy, pojmové kombinace, myšlenky, představy...
- ▶ kritika ze strany logiky, analytické filosofie... jak relevantní jsou představy atd. pro nadindividuálně závazný jazykový význam?
- ▶ těžko popiratelné ukotvení jazyka v individuální kognici...

Komputační sémantika

- ▶ praktická, aplikační orientace; dobrá sémantická reprezentace pomůže v aplikacích
- ▶ distribuční sémantika:
  - ▶ význam slova (*pes*) aproximuj vzorcem jeho souvškytů s množstvím dalších slov (*kost, blecha, vodítko, vrtulník, oligarchie...*)
  - ▶ *pes* vs. *kočka* vs. *vrtulník...*
  - ▶ praktická úspěšnost!

Filosofická sémantika

pes, kočka, Náš pes miluje sousedovic kočku

- ▶ co je to význam? v čem spočívá významuplnost výrazů a vět?
- ▶ mj. Wittgenstein: význam výrazu – způsob jeho užití (→ use theories of meaning)
  - ▶ jak skutečně užíváme? jak máme (jsme společensky zavázáni) užívat?
- ▶ filosofický zájem o význam obecně x lingvistický zájem o význam konkrétního výraziva

Závěr

Zdroje různosti

- ▶ úspěšnost různých metod v různých oblastech/aspektech významu
- ▶ různé názory o podstatě významu vs. odhodlání používat slovo „význam“ různě
- ▶ různá očekávání a požadavky kladené na lingvistickou sémantiku

Náš pes miluje sousedovic kočku. – Co se vlastně chceme dozvědět?

Inspirace

- ▶ Dokulil, M. – Daneš, F.: K tzv. významové a mluvnické stavbě věty. In: *O vědeckém poznání soudobých jazyků*, Praha: ČSAV, 1958.
- ▶ Gamut, L.T.F.: *Logic, language and meaning* (vol. I, vol II). University of Chicago Press, 1991.
- ▶ Gärdenfors, P.: *The geometry of meaning: Semantics based on conceptual spaces*. MIT, 2014.
- ▶ Geeraerts, D.: *Theories of lexical semantics*. Oxford University Press, 2010.
- ▶ Jackendoff, R.: *Foundations of language: brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford University Press, 2003.
- ▶ Lenci, A.: Distributional semantics in linguistic and cognitive research. *Rivista di Linguistica*, 20(1), s. 1–31, 2008.
- ▶ Lewis, D.: General semantics. *Synthese*, 22(1–2), s. 18–67, 1970.
- ▶ Peregrin, J.: *Inferentialism: Why rules matter*. Palgrave MacMillan, 2014.
- ▶ Wittgenstein, L.: *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofia, 1998.